

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Թատերգություն
13+

Շիրվանզադե Վերջին շատրվանը

ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ
ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԱՐՏԵՄ ՊԵՏՐՈՎԻՉ ՄԱՐԿՈԶՈՎ. Մեծահարուստ նավթահանքատեր, 56 տարեկան, գեր, բայց վատառողջ մարդ: Ընտանեկան կյանքում թույլ և կամազուրկ է, գործերի մեջ խստապահանջ և կամակոր: Շահը պահանջելիս գիտե բարի և համբերողամիտ ձևանալ: Կնոջ դավաճանությունը գիտե, բայց անգետ է ձևանում, վախենալով սկանդալից:

ԱՆՆԱ ԳԱՍՊԱՐՈՎՆԱ. Արտեմ Պետրովիչի ամուսինը, 46 տարեկան առողջադեմ կին, լի կենսունակությամբ: Կրքոտ է, քինախնդիր ու նախանձոտ: Հագնվում է միշտ շքեղ և իր առաջացյալ տարիքին ոչ վայել պճրանքով: Ամեն կերպ աշխատում է պահպանել իր նախկին գեղեցկության մնացորդը: Ամուսնուց վաղուց է ձանձրացել և արհամարհում է նրան: Արդեն տասներկու տարի է կենակցում է Ավետիս Բարուլչյանի հետ և, նախազգալով նրա օր-օրի աճող սառնությունը, նոր սիրական է փնտրում:

ԹԱՄԱՐԱ. Մարկոզովների միակ աղջիկը, 22 տարեկան: Արտաքինով հորն է նման, նրա պես թխամորթ, հիվանդոտ, բայց համակրելի և ոչ տգեղ: Հակառակ մոր սովորությանը հագնվում է համեստ, խույս տալով ավելորդ պճրանքից: Գրեթե միշտ տխուր է ու մտազբաղ: Հոգու խորքում հափշտակված է Տիգրան

Խալիֆյանով: Մոր և Ավետիս Բարությանի կենսակցությունը նրա համար գաղտնիք չէ, և խորին զգվանքով է վերաբերում դեպի նրա խայտառակությունը:

ԺՈՐԺ. Մարկոզովների միակ որդին, 20 տարեկան, թերուս, գիմնագիտից վնասված, ոչ մի գործի ընդունակ, ապուշության չափ հիմար, բայց ինքնահավան և հանդուգն: Ժորժը Ավետիս Բարությանի ազդեցության տակ է լիովին, Նա մանկությունից զգում է ատելություն դեպի հայրն՝ այն պատճառով, որ Արտեմ Պետրովիչը բավականաչափ դրամ չի տալիս նրան շռայլ ծախքերի համար: Ժորժը նույնպես գիտե մոր դավաճանությունը և միանգամայն անտարբեր է դեպի ընտանեկան խայտառակությունը:

ԱՎԵՏԻՍ ԲԱՐՈՒԹՅԱՆ. Արտեմ Պետրովիչի քրոջ որդին, 40 տարեկան տղամարդ, ամուր կազմվածքով, դեմքի խոշոր եռանդուն գծերով: Ինքնամոլի է, գաղտնապահ, ծայր աստիճան շահամոլ: Կողոպտելով իր մորեղբորը, որպես նրա լիազոր հավատարմատարը, նա արդեն բավական հարստացել է, բայց դրանով չի բավականանում, գաղտնի նպատակ ունի տիրանալ նրա ժառանգությանը: Այս դիտավորությամբ նա աշխատում է ամեն կերպ քայքայել Ժորժի առանց այդ էլ թույլ առողջությունը, որպեսզի վաղաժամ մահացնե նրան:

ՏԻԳՐԱՆ ԽԱԼԻՖՅԱՆ. 32 տարեկան, հեղափոխական: Միջահասակ է, կարճ խուզած մազերով ու միրուքով: Սովորական հագուստն է կաշվե բաճկոն, կեպի, շապիկ՝ առանց փողկապի, երկայնավիզ կոշիկներ: Եղել է չքավոր ծնողների զավակ և որդեգիր Բաքվի մարդասիրական ընկերության: Ընդամենը երեք տարի է ծառայում է Մարկոզովի գործարանում որպես հանքերի վարիչ-ինժեներ: Մարկոզովը գնահատում է նրա ընդունակությունը, շիտակությունը, մաքրությունն ու եռանդը: Նա մտքում որոշել է Թամարային ամուսնացնել նրա հետ, հուսալով այդպիսով ապահովել իր ժառանգությունը Ժորժի շռայլությունից: Որպես հակաբուրժուական աշխարհայեցողության մարդ՝ Խալիֆյանը Մարկոզովների վերաբերմամբ իրեն պահում է հպարտ և ինքնակամ, բայց որոշ հարգանքով, նա իր գաղափարները չի թաքցնում և աներկյուղ արտահայտում է ուր որ հարկավոր է:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ կամ ՄԱՐՏԻՆ ԱԲԱԼՅԱՆ. 30 տարեկան ինժեներ, Խալիֆյանի օգնականը և գաղափարական հակառակորդը: Նա Մարկոզովի ազգականն է և նրա դրամով է ուսում առել: Աբալյանը Խալիֆյանին ատում է ոչ միայն որպես գաղափարական հակառակորդի, այլև որպես մի մարդու, որ խոչընդոտ է կանգնած նրա կարիերայի ճամփի վրա: Արտեմ Պետրովիչը նրան երես չի տալիս, լավ ճանաչելով նրա մտավոր միջակությունը որպես ինժեներ: Այն ինչ՝ Բարությանը հովանավորում է Աբելյանին, հետագայում նույնն է անում և Աննա Գասպարովնան:

ԱՆՖԻՍԱ. Մարկոզովների աղախինը, երիտասարդ, գեղեցիկ, երես առած աղջիկ, որ գիտե շահագործել իր դիրքն ու գեղեցկությունը: Աննա Գասպարովնան դիտմամբ է նրան պահում, հուսալով այսպիսով պաշտպանել Ժորժի առողջությունը դրսի վտանգավոր կապերից:

ՍԱՆԴՐՈ ԳՈՒԼԱԶԵ, ՖԱՐՄԱՆ ՄԱՅՄՈՒԴԱԴԵ, ԱԼՅՈՇԱ ՉԵՐՆՈՎ. Խալիֆյանի գաղափարակից ընկերները:

ՕՍՄԱՆ. Լեզգի բանվոր և միևնույն ժամանակ խալիֆյանի հավատարիմ պահապանը:

ԵՓՐԵՄ, ԱԲԴՈՒԼԼԱ, ՎԼԱՍ. Գիտակից բանվորներ

ԵՐԿՈՒ ԱՆՅԱՅՏՆԵՐ

Հյուրեր, սպասավորներ, երաժիշտներ, պարող և պարողուհիներ և այլն:

Գործողությունը կատարվում է Բաքվում և Նավթային հանքերի վրա, 1913 թվականին:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ I

Մարկոզովների բնակարանը: Մեծ, հարուստ կահավորված սալոն: Մաքուր և կոկետաբար հագնված Անֆիսան փետուրներից շինված ավելով փոշուց մաքրում է կահ-կարասին, երգելով ու թռչկոտելով: Գործն ընդհատելով, մոտենում է մեծ հայելուն, նայում է իրան ոտքից մինչև գլուխ, շտկում է մազերը, հիանում է ինքն իրանով, մանավանդ իր ոտների գեղեցկությամբ և նոր կոշիկներով:

ՊԱՏԿԵՐ II

Խորքի դռներից գալիս է Ավետիս Բարուքյանը շտապ քայլերով: Նա նշաններով հարցնում է Անֆիսային, արդյոք, Արտեմ Պետրովիչը առանձնասենյակումն է: Անֆիսան, ցույց տալով ձախ կողմի դռները, հասկացնում է, թե Արտեմ Պետրովիչը դեռ իր ննջարանից դուրս չի եկել: Բարուքյանը պատվիրում է հայտնել Արտեմ Պետրովիչին, թե սպասում է նրան առանձնասենյակում և գնում է աջ կողմի դռնով: Նույն վայրկյանին խորքի դռներով գալիս է Ժորժը: Աջ ու ձախ նայելով, նա Փնտրում է Անֆիսային: Զգտնելով, թաքնվում է խորքի դռների վարագույրի ետևում: Անֆիսան վերադառնում է և շարունակում ընդհատված գործը:

Ժորժը գլուխը վարագույրի ետևից դուրս բերելով, մի քանի վայրկյան հիանում է Անֆիսայի կազմվածքով, ապուշորեն ժպտում է, ապա, աջ ու ձախ նայելով, արագ քայլերով մոտենում և ետևից գրկում է նրան: Անֆիսան վախեցած դուրս է պրծնում նրա գրկից, փախչում է: Ժորժը վազում է նրա ետևից, չի կարողանում բռնել, շատ շուտով հոգնում է: Նրա անառողջ սիրտը ուժգին բաբախում է: Նա ձեռները սեղմում է կրծքին: Ասում է.

— Անֆիսա, թող ինձ, թող որ քեզ գրկեմ...

Անֆիսան, ձեռը պարզելով, դրամ է պահանջում: Ժորժը տնտղում է գրպանները, գտնում է մի տասը ռուբլիանոց, տալիս է: Անֆիսան, նայելով թղթադրամին, արհամարհանքով շարտում է հատակի վրա: Զիչ է:

— Վերցրու, Անֆիսա, վերցրու, հետո էլի կտամ, թող հայրս մեռնի, ժառանգությունը կստանամ, կտամ, հազարներ, տասը հազարներ:

Անֆիսան հեզնաբար ծիծաղում է:

— Ողորմելի կատվիկ, դու հորիցդ առաջ ես մեռնելու, այդ պարզ է...

Վերցնում է թղթադրամն ու գրպանն է դնում:

ՊԱՏԿԵՐ III

Ձախ կողմից, դռների մեջ երևում է Արտեմ Պետրովիչը խալաթով: Ժորժը շտապում է հեռանալ և դարձյալ թաքնվել վարագույրի ետևում: Արտեմ Պետրովիչը, դիմելով դեպի աջ կողմի դռները, հանկարծ կանգնում է, նայում է Անֆիսային: Անֆիսան սատանայաբար ժպտում է: Կիրքը վայրկենաբար բռնկվում է Արտեմ Պետրովիչի քայքայված մարմնի մեջ, նրա դեմքը ծոմովում է այլանդակորեն: Նա դողդողուն ու անվստահ քայլերով մոտենում է Անֆիսային, բռնում է նրա ձեռքը, վավաշոտ հայացքով նայում է երեսին: Անֆիսան, առանց դիմադրելու, երեսը մոտեցնում է նրա դողդոջուն շրթունքներին: Արտեմ Պետրովիչը համբուրում է: Անֆիսան արագ ազատվում է նրա գրկից, երեսը գաղտնի սրբում է թաշկինակով, դեմքով արտահայտելով իր զգվանքը: Միևնույն ժամանակ նա, ձեռք պարզելով, փող է պահանջում:

— Հետո, հետո, — ասում է Արտեմ Պետրովիչը և գնում է աջ կողմի դռներով:

Անֆիսան թքում է նրա ետևից:

Այս տեսարանի միջոցին ժորժը գլուխը դուրս է բերել վարագույրից, նայում է: Արտեմ Պետրովիչի հեռանալուց հետո նա, փորը ծիծաղից բռնելով, առաջ է գալիս և, ընդօրինակելով հոր քայվածքն ու ձևերը, մոտենում է Անֆիսային: Անֆիսան բարկանում է, սպառնում է նրան ավելով: Խորքի դռների մեջ երևում է Աննա Գասպարովնան: Ժորժը փախչում է:

ՊԱՏԿԵՐ IV

Աննա Գասպարովնան հագած է առավոտյան թեթև շրջագգեստ՝ լայն թևերով, կուրծքը կիսաբաց:

— Նա ի՞նչ էր անում այստեղ, հարցնում է Աննա Գասպարովնան, մոտենալով հայելուն:

— Ուզում էր ինձ գրկել, պատասխանում է Անֆիսան: Աննան նախ հրճվանքով ծիծաղում է, ապա իսկույն լրջանում: Թող Անֆիսան թույլ տա ժորժին և՛ գրկելու, և՛ համբուրելու, և ամեն բան, բայց թող նա զգուշանա հետևանքից:

— Հետևանքի մասին մենք չենք կարող պատասխանատու լինել, զգուշացնում է Աննա Գասպարովնան Անֆիսային:

Անֆիսան հասկանում է տիրուհու ակնարկի ներքին իմաստը և դեմքով զգվանք է արտահայտում: Քայլերն ուղղում է խորքի դռները: Աննա Գասպարովնան ձեռի հրամայական շարժումով պահում է նրան և պատվիրում է ասել խոհարարին, թե այսօր Թամարայի անվանակոչության օրն է, հյուրեր են գալու, թող ճաշ պատրաստի քսան հոգու համար:

Անֆիսան հեռանում է խորքի դռներով:

Աննա Գասպարովնան, մնալով մենակ, նայում է հայելուն, հիանում է իր դեմքի երևակայական թարմությամբ, ապա, շոշափելով իր հաստ կողերն ու ազդրերը, տխրում է: Նրան չափազանց անհանգստացնում է իր գիրությունը:

Աջ կողմի դռներով գալիս է Բարությունը: Աննան ժպտում է, Բարությունը լուրջ է: Այսօր նա վճռել է այլևս Աննայից չթաքցնել իր սառնությունը, բավական է, ինչքան կեղծեց: Պաշտոնական բարևից հետո, ուզում է անմիջապես հեռանալ: Աննան ձեռի հրամայական շարժումով պահում է նրան, մոտենում է, ուզում է համբուրել: Բարությունը ցույց է տալիս աջ կողմի դռները՝ ասելու համար, թե Արտեմ Պետրովիչը այնտեղ է և ամեն վայրկյան կարող է դուրս գալ ու տեսնել:

Աննան հեզանքով ծիծաղում է:

— Այդ ո՞ր ժամանակից է, որ դու սկսել ես վախենալ իմ ամուսնուց:

Բացատրություն Բարությանի կողմից: Աննան ծաղրում է նրա բացատրությունը: Նա զգում է, որ սիրականը կեղծում է, ստում, նա կատաղում է և Բարությանին ապտակում է: Տասներկու տարվա սիրականը ապտակն ընդունում է անվրդով: Աննան ցույց է տալիս նրան խորքի դռները, հրամայելով այլևս ոտ չդնել իր տունը: Բարությունը ամենայն սառնությամբ.

— Դու կարող ես ցույց տալ միայն քո ննջարանի դռները, — ասում է և իսկույն հեռանում է խորքի դռներով:

Մի վայրկյան առաջ աջ դռների մեջ երևացել է Արտեմ Պետրովիչը, տեսել է տեսարանի վերջին մասը: Այս անգամ նա արդեն հագնված է:

ՊԱՏԿԵՐ V

Աննան, ամուսնուն տեսնելով, ամենևին չի շփոթվում: Ի՞նչ արժեք ունի ամուսինը՝ քանի որ զրկվում է սիրականից: Նա պատրաստ է դիմադրել Արտեմ Պետրովիչին ինչ գնով ևս լինի: Բայց Արտեմ Պետրովիչը զուսպ է: Նրա միակ ցանկությունն է, որ խայտառակությունը չորս պատերից դուրս չգա: Նա ամենայն սառնությամբ մոտենում է Աննային և, ձեռը դնելով նրա ուսի վրա, ասում է.

— Աննա, դու նրան դուրս արիր իմ տնից, բայց ես թույլ չեմ տա: Փակիր նրա առջև քո ննջարանը բայց ոչ իմ տան դռները: Եթե ես դուրս անեմ նրան իմ տնից, քո խայտառակությունն էլ ավելի նյութ կտա չար լեզուներին:

— Ինձ համար միևնույնն է, թող ով ինչ ուզում է՝ խոսի:

— Բայց ինձ համար միևնույնը չէ: Աննա, ինձ համար, — գոչում է Արտեմ Պետրովիչը, արդեն կորցնելով իր համբերությանը:

Աննան երկարատև և բարձրաձայն ծիծաղում է:

Արտեմ Պետրովիչը կատաղում է և ուզում է հարձակվել Աննայի վրա:

ՊԱՏԿԵՐ VI

Խորքի դռներից ներս է վազում Թամարան և ընկնում է ծնողների մեջ: Արտեմ Պետրովիչն իջեցնում է իր բարձրացրած բռունցքը և գլուխը ամոթահար թեքում է կրծքին: Ամոթահար է և Աննա Գասպարովնան: Թամարան նայում է մեկին և մյուսին՝ դառն հեգնանքով ու տառապանքով:

— Այդպե՞ս եք տոնում իմ անվանակոչության օրը, — արտասանում է նա:

Աննան և Արտեմ Պետրովիչը սթափվում են:

ՊԱՏԿԵՐ VII

Մարկոզովների սեղանատունը՝ խորքում մի մեծ բուֆետ, մեջտեղ ճաշի սեղան, որ ծածկված է ձյունափայլ սփռոցով: Անֆիսան մի սպասավորի օգնությամբ բուֆետից դուրս է բերում թանկագին սերվիզը և դասավորում է սեղանի վրա: Երկու երեք անգամ զանգակի ձայն լսելով, Անֆիսան շտապով գնում է խորքի դռներով և իսկույն վերադառնում է, բերելով մեկը մյուսից փարթամ ծաղկեփնջեր և դնում է զանազան տեղեր: Վերջին փունջը փոքրիկ է: Գալիս է Թամարան, այդ փունջը վերցնում է, պոկում է նրան կցված ծրարիկը, բաց է անում շտապով, կարդում է.

«Շնորհավորում եմ Ձեր ծննդյան տարեդարձը, ցանկանում եմ բախտավորություն: Ներեցեք, որ գործերս թույլ չեն տալիս անձամբ շնորհավորելու:

Խորին հարգանքով՝ Տիգրան Խալիֆյան»:

Թամարան տխրում է՝ մտածելով. «Նա արհամարհում է բուրժուալի աղջկան»:

Եվ բուֆետից մի գեղեցիկ ծաղկաման վերցնելով, փունջը տեղավորում է նրա մեջ և դնում է սեղանի վրա:

Անֆիսան փնջերից մեկը դնելով սեղանի վրա, մյուսները տանում է սալոն՝ խորքի դռներով:

ՊԱՏԿԵՐ VIII

Նույն սեղանատունը հակառակ կողմից: Խորքում լուսամուտներ գեղեցիկ վարագույրներով: Ճաշի սեղանը պատրաստ է: Անֆիսան և սպասավորը քաշվել

են մի կողմ և սպասում են հյուրերին: Նախ երևում է Աննա Գասպարովնան հյուրերի հետ, ապա Արտեմ Պետրովիչը և տղամարդիկ, որոնց թվումն է Աբայանը, ինժեների համագգեստով և կրծքի վրա տեխնոլոգիական ինստիտուտի պարզևանշանը: Կանայք՝ թե երիտասարդ և թե ծեր հագնված են հարուստ: Մի երկուսը դեկլոտե են: Աղամանդների և այլ գոհարների մրցում: Բացառություն է կազմում միայն Թամարան, որ չունի իր վրա ոչ մի գոհար: Տղամարդիկ ոմանք ֆրակով են, ոմանք ռեդինկոտով:

Սեդանի մի ծայրում նստում է Աննա Գասպարովնան, մյուսում՝ Արտեմ Պետրովիչը: Բոլորի դեմքերն արտահայտում են ուրախ տրամադրություն և ուտել-խմելու մեծ ախորժակ, բացի Թամարայից, որ միշտ մտազբաղ է: Մի քանի անգամ Աբայանը, որին հաջողվել է նստել Թամարայի քով, աշխատում է զբաղեցնել նրան խոսակցությամբ, չի հաջողում: Նրա հղկած դեմքը թթվում է յուրաքանչյուր անգամ, երբ Թամարան սեդանի վրայից վերցնում է խալիֆյանի փնջիկը և հոտոտում է:

Ամենից ուրախը Ժորժն է: Նա հագած է սմոկինգ և շարունակ ուղղում է մերթ փողկապը, մերթ թևերը, մերթ հարթ սանրած մազերը:

Առաջարկվում է թամադա ընտրել: Ընտրվում է շատ խնջույքներում տրորված ու մաշված, ալկոհոլից կարմրած և ուռած դեմքով մեկը: Նա կոնյակի առաջին բաժակը առաջարկում է Թամարայի կենացը: Ամենքը, բացի Աննա Գասպարովնայից և Արտեմ Պետրովիչից, խմում են հոտնկայս: Աբայանը ուզում է իր բաժակը զարկել Թամարայի բաժակին և այնպես խմել: Թամարան ճարպիկ շարժումով իր բաժակը ետ է քաշում: Առհասարակ նկատելի է նրա հակակրանքը դեպի Աբայանը:

Թամադան առաջարկում է Մարկոզով ամուսինների կենացը: Աբայանը ոտքի է ելնում և դրվատում է իր բարերարին ու նրա կնոջ բարձր առաքինությունները: Թամարան, որպեսզի չլսի նրան, զբաղվում է Ժորժով, որ արդեն հարբել է: Բարությանը, որ նստած է Ժորժի մոտ և շարունակ լցրել է նրա բաժակը, բռնում է նրա թևից և դուրս է տանում: Աբայանը շարունակում է իր հետամտությունը, Թամարան՝ իր արհամարհանքը:

ՊԱՏԿԵՐ IX

Ժորժի ննջարանը, Ժորժը հագուստով պառկած է անկողնակալի վրա: Բարությանը ժիլետի գրպանից դուրս է բերում մի փոքրիկ տուփ և մոտեցնում է նրա քթին:

— Հոտ քաշիր, Ժորժ, հոտ քաշիր, կոկայինը թարմացնում է:

Ժորժը չի կարողանում գլուխը բարձրացնել: Բարությանն օգնում է նրան: Ժորժն ագահությամբ հոտոտում է կոկայինը և հետզհետե արթնանում է: Նա բերանը լայն բաց է անում ու ապուշորեն ծիծաղում է: Ներվային ցնցումներ:

ՊԱՏԿԵՐ X

Սեղանատանը խնջույքը շարունակվում է: Զյուրերից մի քանիսը հարբել են, բայց ոչ ինքնամոռացության աստիճանի: Նրանք այժմ շամպայն են խմում: Ժորժը Բարուքյանի հետ վերադառնում է ու նստում իր տեղը: Ոչ ոք ուշադրություն չի դարձրել նրանց բացակայության վրա, բացի Թամարայից: Նա արգելում է սպասավորին ժորժի բաժակը շամպայնով լցնել: Ժորժը բարկանում է քրոջ վրա, խլում է սպասավորից շիշը և իր բաժակը լեցնում է քրքջալով:

Ամբողջ խնջույքի ժամանակ Աննա Գասպարովնան ատելությամբ լի հայացքներ ձգելով Բարուքյանի վրա, ձգտում է նրա խանդն արթնացնել: Բարուքյանն անտարբեր է, դժվարությամբ է կարողանում զսպել իր կատաղությունը: Շուտով նրա գլխում միտք է ծագում հենց այսօր, հենց այս սեղանի շուրջն ընտրել մի նոր սիրական: Եվ նա ընտրում է երիտասարդ Աբայանին, որին մինչև այդ օրն ուշադրության չէր արժանացրել: Մի քանի սիրալիր ժպիտներ հեռվից, և ահա ինժեները գրավված է:

— Աղջիկը չեղավ, թող մայրը լինի, — մտածում է նա և բաժակը վեր բարձրացնելով՝ հեռվից խմում է Աննա Գասպարովնայի կենացը:

Զյուրերը վեր են կենում:

ՊԱՏԿԵՐ XI

Արտեմ Պետրովիչի առանձնասենյակը: Մի խումբ հյուրեր, որոնց թվում և մի ալևոր կին, բակարա են խաղում: Յուրաքանչյուրի առջև դրված է խոշոր թղթադրամների մի կույտ: Խաղը մեծ է:

ՊԱՏԿԵՐ XII

Զյուրերն անցել են հյուրասենյակ: Թամարան դաշնամուր է նվագում: Ծափահարում են, խնդրում են շարունակել: Թամարան մերժում է: Նրա տեղը նստում է մի կին: Խորքից գալիս են նոր հյուրեր, որոնք ճաշին չկային: Պարեր, նախ ասիական, ապա եվրոպական:

ՊԱՏԿԵՐ XIII

Թղթախաղը շարունակվում է: Արտեմ Պետրովիչը շարունակ տանում է: Բոլորը նախանձում են նրան: Տանուկ տվողները հուզվել ու գրգռվել են:

ՊԱՏԿԵՐ XIV

Խնջույքը եռում է: Աննա Գասպարովնան արբեցած է մի կողմից խնջույքի հաջողությամբ, մյուս կողմից՝ իր նոր հաղթությամբ: Աբայանն արդեն նրանն է: Թամարան միշտ տխուր է ու ցրված: Նա մի քանի անգամ մերժում է պարի հրավիրողներին: Բարուքյանը դարձյալ ժորժին ննջարան է տարել կոկային տալու: Վերադառնալով այնտեղից, հանկարծ վարագույրներից մեկի ծալքերի մեջ տեսնում է Աննա Գասպարովնային, որ Աբայանին գրկած կատաղի համբուրում

Է: Նա ժպտում է և ձեռքի շարժումով շնորհավորում է Աբայանի հաղթությունը:
Նա ուրախ է, որ այդպես դյուրին ազատվեց ձանձրալի սիրուհուց:

ՊԱՏԿԵՐ XV

Թղթախաղը շարունակվում է: Տելեֆոն: Ոտքի է ելնում Արտեմ Պետրովիչը,
մոտենում է դրա սեղանին, վերցնում է փողը, ականջ է դնում: Նա գունատվում է,
փողն ընկնում է նրա ձեռքից: Ամենքը վախենում են, խաղն ընդհատվում է, ոտքի
են ելնում: Ի՞նչ է պատահել:

Արտեմ Պետրովիչն սթափվում է: Նա ասում է.

— Ոչինչ, պարոններ, ոչինչ չի պատահել, խնդրեմ խաղը շարունակել:

Ապա, փողը նորեն վերցնելով, ասում է...

— Թաղման ծախսերի կեսն ինձ վրա եմ վերցնում: Խաղը շարունակվում է:

ՊԱՏԿԵՐ XVI

Սալոնում պարերը շարունակվում են: Աննա Գասպարովնան «տանգո» է պարում
Աբայանի հետ, ամուր սեղմված նրա կրծքին:

ՊԱՏԿԵՐ XVII

Թամարայի ննջարանը: Թամարան, անկողնակալի վրա հագուստով պառկած,
լալիս է: Նա աչքերը սրբում է. դուրս է բերում բարձի տակից Խալիֆյանի
լուսանկարը, նայում, համբուրում է, նորից լալիս է:

ՊԱՏԿԵՐ XVIII

Ժորժն իր ննջարանում հարբած պառկած է հատակի վրա: Բարուքչանն
աշխատում է նրան ուշքի բերել կոկայինի օգնությամբ: Բայց ապարդյուն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ I

Մարկոզովի հանքերում: Խալիֆյանի գրասենյակում, երկու գրասեղաններ դեմ ու
դեմ: Խորքում դռներ: Մեկ գրասեղանի մոտ պարապում է Աբայանը: Շուտով նա
գրիչը ձգում է և, գլուխը հենելով ձախ ձեռի ափին, մտածում է:

— Ես մորը գրավեցի, բայց նա ծեր է. հետո՞...

Խորքի դռներից գալիս է Բարությանը: Նրանք խոսում են երեկվա դժբախտ դեպքի մասին: Բանվորական խարխուլ կացարաններից մեկի առաստաղը խորտակվել է և նրա փլատակների տակ սպանվել են չորս բանվորներ: Ո՞վ է մեղավոր այդ բանում: Ոչ ոք: Սովորական դժբախտ դեպք է, քի՞չ են պատահել այդպիսի դեպքեր: Անցյալ աշնան Նույնը չպատահե՞ց Նազիկի հանքում: Բարությանն ասում է, թե դժբախտությունը չորս բանվորների սպանվելը չէ, այլ այն, որ Խալիֆյանը շարունակ պահանջում էր քանդել խորտակված կացարանը և նրա տեղը շինել նորը:

— Իսկ դու, Աբայան, պնդում էիր, թե նոր կացարանի կարիք չկա: Այժմ մեր հակառակորդը կարող է պարծենալ, թե իր խիղճը հանգիստ է:

— Թող պարծենա որքան ուզում է, Մարկոզովը պարտավոր չէր տասնյակ հազարներ ծախսել, ինչ-որ թուրք բանվորների համար:

ՊԱՏԿԵՐ II

ՆՈՒՅՆԸ և ԽԱԼԻՖՅԱՆ

Խալիֆյանը ներս է մտնում չափազանց գունատ ու հուզված: Նա չորս բանվորների թաղումից է գալիս: Նա գրգռված է Բարությանի և Աբայանի դեմ: Տեսնելով նրանց, բարկությունից ցնցվում է և առանց բարևելու նստում է իր գրասեղանի քով ու սկսում է ինչ-որ գրել: Բարությանն ու Աբայանը հեգնական ժպիտներ են փոխանակում: Խալիֆյանը գրած թուղթը վերցնելով ուզում է դուրս դալ: Բարությանը կտրում է նրա ճամփան, հեգնական ժպիտը երեսին:

— Ինչո՞ւ ես բարկացել մեզ վրա:

— Որովհետև դուք մարդասպաններ եք, ոճրագործներ:

Արտասանելով այս ծանր խոսքերը, Խալիֆյանն արագ քայլերով դուրս է գնում: Բարությանը ձեռով սպառնալի շարժում է անում նրա ետևից: Աբայանը լկտիաբար ծիծաղում է:

ՊԱՏԿԵՐ III

Բանվորային կացարաններից մեկը: Կիսախարխուլ մի հարկանի տան գավիթն ու պատշգամբը: Երկու 5 — 6 տարեկան երեխաներ, մեկը գեր, շիկահեր աղջիկ, մյուսը սևահեր տղա, գավթում խաղում են: Երկու կին, մեկը սևահեր, մյուսը շիկահեր, լվացք են անում: Շուտով նրանք դադարում են աշխատել: Սապոնը վերջացել է, այնինչ լվացքի կեսը դեռ մնում է: Բարությանի վերջին կարգադրության հետևանքն է: Նա հրամայել է բանվորներին ամսական երկուսի փոխարեն տալ մի ֆունտ: «Անեծք նրան, անեծք բոլոր հանքատերերին», գոչում են կանայք, ձեռները վեր բարձրացնելով: Սևահեր կինը Եփրեմի կինն է, իսկ շիկահերը՝ Վլասինը:

ՊԱՏԿԵՐ IV

Ձախ կողմից գալիս են Եփրեմը, Վլասն ու Աբդուլլան երկու թուրք ընկերների հետ: Նրանք տխուր են: Նոր են թաղել չորս սպանված բանվորներին: Սևահեր մանուկը, վազելով, դիմավորում է Եփրեմին, շիկահեր աղջիկը՝ Վլասին: Աբդուլլայի ընտանիքը Պարսկաստանում է: Նա շոյելով փոքրիկների գլուխը, տալիս է նրանց մի-մի խնձոր և իր երկու կրոնակիցների հետ անցնում է ընդհանուր կացարանը, որ պատշգամբի աջ ծայրումն է:

ՊԱՏԿԵՐ V

Խղճուկ սենյակ, հատակը հողե, պատերը խոնավ, բորբոսնած, առաստաղը ցածր ու ծուռ: Խորքի պատի ամբողջ երկայնությամբ տախտակե մերկ թախտ՝ վրան, մի անկյունում ներքնակների, վերմակների ու բարձերի մի կույտ: Առաջին պլանի վրա սեղան առանց սփռոցի, վրան մի կտոր հաց, մի քիչ պանիր և մի ափսե եփած գետնախնձոր: Սեղանի քով շատ հասարակ աթոռներ:

Ձախ կողմից գալիս է Եփրեմն իր փոքրիկի ձեռք բռնած: Նրա ետևից գալիս է կինը, հագուստի ետ ծալած թևերն առաջ քաշելով: Եփրեմը երեխային տալիս է մի գետնախնձոր, ինքն էլ շտապ-շտապ ուտում է մի քանիսը, ապա ձեռքի շարժումով կնոջը պատվիրում է երեխայի հետ դուրս գալ:

ՊԱՏԿԵՐ VI

Ձախ կողմից եկել են Վլասն ու Աբդուլլան ու նստել սեղանի քով: Նրանք դեռ հուզված են չորս բանվորների կործանման համար: Ամենը միաբերան մեղադրում են Բարությանին, որ չկատարեց Խալիֆյանի պահանջը նոր կացարան շինել բանվորների համար: Նրանք անհամբեր սպասում են Խալիֆյանին և շուտ-շուտ նայում են դռների կողմը:

Ներս է մտնում Խալիֆյանը: Բանվորները ոտքի են ելնում խորին պատկառանքով: Խալիֆյանը ընկերաբար սեղմում է յուրաքանչյուրի ձեռքը: Խորհրդակցություն: Որոշվում է կազմակերպել մի մեծ բողոք ոչ միայն Բարությանի կամ Մարկոզովի, այլև՝ բոլոր հանքատերերի դեմ:

Բողոքի միակ գրական ձևն է՝ գործադուլը:

— Գործադուլ, այո, գործադուլ, գոչում է Վլասը, իր հուժկու բռունցքը զարնելով սեղանին — վաղը ևեթ:

Խալիֆյանը խորհուրդ է տալիս չշտապել: Անհրաժեշտ է հրավիրել մի ուրիշ ժողով մյուս բոլոր հանքերի բանվոր ընկերների մասնակցությամբ: Պետք է ծրագիր մշակել, բացի նոր կացարանների պահանջից, կան և ուրիշ կարիքներ:

Որոշվում է նոր ժողով հրավիրել վաղը, կես գիշերին, Աբդուլլայի սենյակում:

ՊԱՏԿԵՐ VII

Գրասենյակում Աբայանը մենակ է: Նա դավադրություն է նյութում:

Նա ունի մի շարք պատճառներ իր իշխանավորին ատելու, նախ, որ նրանք գաղափարական հակառակորդներ են, ապա որպես հանքերի գլխավոր վարիչ, Խալիֆյանը կանգնած է Աբայանի կարիերայի ճամփի վրա: Հետո, Աբայանը գիտե, որ Թամարան հափշտակված է Խալիֆյանով, այնինչ՝ Աբայանի իդեալն է՝ գրավել նշանավոր միլիոնատիրոջ միակ աղջկան և տիրանալ նրա օժիտին: Բացի այդ բոլորից, Արտեմ Պետրովիչը չափից ավելի է գնահատում Խալիֆյանին, համարելով նրան ոչ միայն տաղանդավոր ինժեներ, այլև ազնիվ մարդ և անկաշառ ծառայող, մինչդեռ ինքը Աբայանը մինչև այսօր չի արժանացել Մարկոզովի առանձին ուշադրությանը: Մի՞թե նա շարունակ պիտի մնա կառավարչի օգնականի պաշտոնում:

Գալիս է Բարությանը: Նրա գլուխը ևս զբաղված է դավադրությամբ: Նա ևս ունի պատճառներ Խալիֆյանին ատելու: Այն օրից, որ այդ մարդը հանքերի վարիչ է դարձել, կտրվել է Բարությանի եկամտի գլխավոր աղբյուրը — Նաավթի գողությունը: Ոչ մի հնար չկա նրան համոզելու, որ գողից գողանալը հանցանք չէ, այլ մի տեսակ արդար վրիժառություն: Զանի որ ինքը՝ Մարկոզովը գողացել և կողոպտել է շատերին, միանգամայն ներելի է նրան կողոպտել: Եվ Խալիֆյանը ուղղակի հիմար է, որ այդ բանը չի ըմբռնում և չի ընկերանում Բարությանին:

Երկու դավադիրները բաց են անում իրարու գաղանիքը և ընկերանում Խալիֆյանի դեմ: Նրանք խորհրդակցում են՝ ի՞նչպես տապալել Խալիֆյանին: Բարությանի վերջին խոսքն է.

— Նա մեզ մարդասպան անվանեց, այդ վիրավորանքը մենք չպիտի անվրեժ թողնենք:

ՊԱՏԿԵՐ VIII

Ներս է մտնում Խալիֆյանը ձեռքում՝ մի բուռը հող թղթի մեջ փաթաթած: Նա չի բարևում Աբայանին ու Բարությանին, անմիջապես նստում է իր գրասեղանի քով և սկսում է պարապել: Երկու դավադիրները նայում են իրարու հեգնական ժպիտով:

Բարությանն ասում է.

— Դուք կարող եք չխոսել ինձ հետ, բայց ես որպես Մարկոզովի լիազոր հավատարմատար, պարտավոր եմ հարցնել ի՞նչ դրության մեջ է քսանմեկերորդ հորը:

Խալիֆյանը, գրչի ծայրով ցույց տալով գրասեղանի վրա գրած նավթահողը, պատասխանում է.

— Նայեցեք:

Բարությանը վերցնում է հողը, նայում է, հոտ քաշում և ասում է.

— Հոսանք, որ նավթ կուսենանք շուտով:

— Այդ հորից ես շատրվան եմ սպասում:

— Աբելյանը ցնցվում է: Բարութեանը չի ուրախանում: Խալիֆյանը հեզկորեն ժպտում է:

ՊԱՏԿԵՐ IX

Բանվոր Աբդուլլայի սենյակը: Թվով 9 — 10 ընկերներ Խալիֆյանի նախագահությամբ խորհրդակցում են գործադուլի մասին: Ամենից շատ խոսում է Այոշա Չերնովը, ամենից շատ հուզված ու գրգռված է Սանդրո Գուլաձեն, Ֆարման Մահմուդզադեն հակիրճ դիտողություններ է անում: Եփրեմն ու Վլասը լսում են լուռ և ուշադիր, Աբդուլլան զբաղված է թեյ բաժանելով: Գուլաձեն տեղը հանգիստ նստել չի կարողանում և խոսելիս ոտքի է կանգնում ու ձեռք զարկում է սեղանին:

ՊԱՏԿԵՐ X

Մութ մառախլային գիշեր է: Անսալահատակ, ցեխոտ փողոց վիշկաների մեջ, աղոտ լուսավորված մի բարձր էլեկտրական լամպարով: Աջ պլանի վրա մի հարկանի քարաշեն կիսախարխուլ տան պատը, որի մեջ երեք փակ լուսամուտներ: Խորքում, հեռու երևում են նավթային լճակներ, ավելի հեռու՝ վիշկաների սև անտառը, հատ-հատ լույսեր, ծուխ շոգի:

Ձախ կողմից գալիս է Աբալյանը: Հագած է անթափանցելի վերարկու, որի վեր բարձրացրած օձիքը կիսով չափ ծածկում է նրա երեսը: Նա մոտենում է լուսամուտներից մեկին, մյուսին, ականջ է դնում և, վերջապես, կանգ է առնում վերջինի մոտ և աշխատում է փեղկի արանքով դիտել, թե ովքեր են ներսում և ինչ է կատարվում այնտեղ:

ՊԱՏԿԵՐ XI

Խորհրդակցությունն Աբդուլլայի սենյակում շարունակվում է: Վիճաբանությունը տաքացել է:

ՊԱՏԿԵՐ XII

Աբալյանը գոհ է իր տեսածով ու լսածով: Վերարկուի մի փեշը ետ քաշելով, գրպանից դուրս է բերում հուշատետրը և մատիտով գրում է լսածները: Երևում է նրա կողքին կախած մաուզերը:

ՊԱՏԿԵՐ XIII

Խորհրդակցությունը Աբդուլլայի սենյակում վերջացել է: Որոշված է գործադրվող հայտարարել հինգ օր հետո և ազդանշանը պիտի տրվի Մարկոզովի հանքերից: Խալիֆյանը կարդում է գործադրվի լոգոնգները:

— Նոր բանվորական կացարաններ առողջապահական կանոնների պահանջման համապատասխան:

— Աշխատավարձի ավելացում 30 տոկոսով:

— Գիշերային աշխատանքի կրկնավարձ:

Ամենքը համաձայնության նշան են անում: Դժգոհ է միայն Սանդրո Գոլլաձեն, որն ավելի է պահանջում: Ժողովը ցրվում է:

ՊԱՏԿԵՐ XIV

Աբալյանը լուսամուտից հեռանում է: Նա գոհ է իր լրտեսությամբ և չարախիտ ժպտում է: Նա կամաց-կամաց անհայտանում է խորքի խավարի մեջ:

Ձախ կողմից գալիս է Օսմանը, մեջքին կապած է մեծ դաշույն, ձեռքում մի հաստ ու երկայն գավազան: Նայելով այն կողմը, ուր անհայտացավ Աբալյանը, գավազանը ճոճում է սպառնալի:

— Շուն շան լակոտ, մի օր դու իմ ձեռք կընկնես:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ I

Արտեմ Պետրովիչի առանձնասենյակում, գրասեղանի քով նստած իր միլիոնների հաշիվն է անում: Հինգ տարվա ընթացքում Խալիֆյանը նրան տվել է երեք նավթային շատրվան մեկը մյուսից զորեղ: Հիանալի է այդ երիտասարդ ինժեների հոտառությանը: Որտեղ վիշկա է դնում, այնտեղ անպատճառ նավթ է դուրս գալիս, կամ շատրվան է խփում: «Ոչ մի հանքատեր այնքան իրավունք չունի իր ինժեներով պարծենալու, որքան ես, Մարկոզովս: Այն օրից, երբ որ նա իմ հանքերի վարիչն է դարձել, իմ հողերի արդյունաբերությունը կրկնապատկվել է: Ուրեմն առաջ իմ նավթը գողանում էին: Այո, այո, ես Խալիֆյանի պես գոհարը ձեռիցս բաց չեմ թողնի»:

Այս որոշումը կայացնելով, Արտեմ Պետրովիչը ժպտամ է ինքն իրեն, հիանալով իր մարդագիտությամբ:

ՊԱՏԿԵՐ II

Ներս է մտնում Բարուքյանը: Նա անախորժ լուր է բերել: Չորս բանվորների կործանվելը մեծ խռովություն է առաջացրել ամբողջ հանքային բանվորության մեջ: Սպասվում է մեծ բողոք և ընդհանուր գործադուլ:

Լուրը ցնցում է Արտեմ Պետրովիչին: Նա այդ չէր սպասում: Նա համոզված էր, որ իր վրա վերցնելով չորս բանվորների թաղման ծախքի կեսը, ազատվել է ամեն պատասխանատվությունից: Բարուքյանը ավելացնում է.

— Ցավալիս այն է, որ բանվորության մեջ խռովություն գցողը քո սիրած մարդն է:

— Ո՞վ:

— Տիգրան Խալիֆյանը:

Արտեմ Պետրովիչը բողոքում է: Այդ անկարելի է, անհավատալի: Խալիֆյանը, այդ հեգ, համեստ, խելոք մարդը չի կարող լինել խռովարար:

— Բայց ես Փաստեր ունեմ, — պնդում է Բարուքյանը:

Եվ նա հաղորդում է Արտեմ Պետրովիչին Աբալյանի հավաքած տեղեկությունները:

Արտեմ Պետրովիչը զարմանում է, ապշում, զայրանում:

— Նա պրոպագանդիստ է, նա կոմունիստ է, նրան պետք է վռնդել և հանձնել ոստիկանությանը, — պահանջում է Բարուքյանը:

— Ոչ, ոչ — գոչում է Արտեմ Պետրովիչը, — ես Խալիֆյանի նման մարդուն չեմ մատնիլ ոստիկանությանը և ոչ էլ կվռնդեմ: Թող ես խոսեմ նրա հետ, հետո տեսնենք ինչ կլինի:

Նա վերցնում է տելեֆոնի փողն ու Խալիֆյանին հրամայում է իսկույն և եթ քաղաք գալ և տեսնվել իր հետ:

ՊԱՏԿԵՐ III

ԹԱՄԱՐԱ հյուրասենյակում մենակ

Թամարան դաշնամուր է նվագում: Նա գիտե, որ հայրը Խալիֆյանին իր մոտ է կանչել, և շուտով ինժեները պիտի գա: Նա ստեպ-ստեպ նայում է խորքի դռներին: Շուտով նվագելը ընդհատում է, վեր է կենում, վերցնում է դաշնամուրի վրա դրած Խալիֆյանի Փոքրիկ ծաղկեփունջը, հոտոտում է: Վայր են ընկնում մի քանի վարդի թերթիկներ: Թամարան տխրում է, փունջը թառամել է, բայց թող դեռ մնա: Նա փունջը դնում է իր տեղը:

Խորքի դռների մեջ երևում է Խալիֆյանն՝ աշխատանքի սովորական հագուստում — կաշվե բաճկոն, շապիկ՝ առանց փողկապի, երկայնավիզ կոշիկներ: Թամարան շփոթվում է, բայց անմիջապես իշխում է իրեն: Խալիֆյանը մոտենում է,

հարգանքով սեղմում է նրա ձեռքը: Թամարան թեթևակի հանդիմանում է նրան, որ «չբարեհաճեց» անձամբ գալ և շնորհավորել իր անվանակոչությունը:

— Ես գիտեմ, որ դուք բուրժուական խնջույքներ չեք սիրում, բայց չէ՞ որ իմ հայրը ձեզ սիրում է:

— Շնորհակալ եմ ձեր հորից, օրիորդ, բայց իմ ներկայությունը կարող էր վիրավորել ձեր հյուրերի ճաշակն ու պահանջները:

— Այդ ի՞նչպես:

— Դժբախտաբար այս րոպեին չեմ կարող ձեր հարցին պատասխանել: Կարծեմ ձեր հայրը սպասում է անհամբեր, նա ինձ շտապ կանչել է ինչ-որ կարևոր գործով:

— Այո՛, նա ձեզ սպասում է առանձնասենյակում: Գնացեք:

Խալիֆյանը գլուխ է տալիս և շտապ քայլերով անցնում է Արտեմ Պետրովիչի առանձնասենյակը, աջ կողմի դռներով:

Թամարան ընկճված նստում է բազկաթոռներից մեկի վրա:

— Մի՞թե նա ինձ արհամարհում է:

ՊԱՏԿԵՐ IV

ԱՐՏԵՄ ՊԵՏՐՈՎԻՉԻ առանձնասենյակում

Արտեմ Պետրովիչը անցուդարձ է անում, ստեպ-ստեպ նայելով ժամացույցին: Ներս է մտնում Խալիֆյանը: Բարևում են: Արտեմ Պետրովիչը, չմոռանալով իր աղայական տոնը, խնդրում է նրան նստել: Նա հարցնում է՝ ճի՞շտ է արդյոք, որ բանվորությունը վրդովված է չորս բանվորների կործանման պատճառով, ճի՞շտ է, արդյոք, որ գործադուլ է սպասվում, ճի՞շտ է, որ Խալիֆյանը խրախուսում է բանվորներին: Բոլոր հարցերին Խալիֆյանը տալիս է հակիրճ և դրական պատասխաններ: Արտեմ Պետրովիչը աստիճանաբար զայրանում է:

— Ուրեմն բանվորության շահը ձեզ համար ավելի թա՛նկ է, քան իմ գործը:

— Միանգամայն:

— Եվ դուք այդ ասում եք, ծառայելով ի՞նձ:

— Ես գործին եմ ծառայում և ոչ ձեզ:

— Բայց չէ՞ որ գործի տերը ես եմ:

— Այո, ժամանակավոր:

Արտեմ Պետրովիչը հեզկորեն ծիծաղում է:

— Դուք, երևի, հարբած եք, — արտասանում է նա, շեշտակի նայելով Խալիֆյանի աչքերին:

— Ներեցեք, Արտեմ Պետրովիչ, ես երբեք չեմ հարբում:

— Ուրեմն դուք խելագարվե՞լ եք:

— Ես առողջ եմ կատարելապես:

— Կնշանակե, ճիշտ է լսածս, թե դուք կոմունիստ եք, այսինքն վտանգավոր խռովարար:

— Միանգամայն ճիշտ է:

Արտեմ Պետրովիչը լռում է, մտածում: Նրա դեմքի արտահայտությունը մի քանի անդամ փոխվում է: Վերջապես, իշխելով իրեն, նա մի վճռական շարժում է անում և ասում է.

— Լսեցեք, որդի, դուք գիտեք, որ ես ձեզ սիրում եմ հարազատ հոր պես: Դուք լավ տղա եք, խելոք, ազնիվ: Դուք մեր բոլոր ինժեներներից բարձր եք ձեր բարոյական մաքրությամբ, ձեր անշահասիրությամբ: Իմ հանքերի կառավարիչը դառնալուց հետո, նավթի գողությունն այնտեղ վերացել է, հանքերի արդյունաբերությունը համարյա թե կրկնապատկվել է: Բացի դրանից, դուք ինձ երեք շատրվան եք տվել, այժմ սպասում եք չորրորդին: Եկեք, թողեք ձեր ցնորքները, ձեր երազները, համոզվեցեք, որ աշխարհի տիրող օրենքները չեք կարող տակն ու վրա անել:

— Ներեցե՛ք, Արտեմ Պետրովիչ, եթե դուք ինձ կանչել եք խրատներ տալու, թույլ տվեք ասել, որ ես ունեմ իմ ուսուցիչները և միայն ու միայն նրանց ուսմունքն է ինձ համար ընդունելի և պարտավորական:

— Բայց այդ ուսուցիչները չեն կարող ձեզ տալ այն, ինչ որ ես կարող եմ տալ:

— Այսինքն:

— Կյանքի կատարյալ ապահովություն, հարստություն և հասարակական նախանձելի դիրք: Այն, ինչ որ ինժեներների երազն է:

Խալիֆյանը հեզկորեն ժպտում է:

— Դուք չե՞ք հավատում, կարծում եք ես կատա՞կ եմ անում: Լսեցեք, ես ավելի պարզ կխոսեմ: Դուք գիտեք, որ իմ գործերը շատ են, բացի հանքերից, ես ունեմ գործարան, երկու շոգենավ, չորս առագաստավոր նավեր, յոթը մեծ տներ և այլն, և այլն: Իմ հարստությունը հասնում է մի քանի տասնյակ միլիոնների: Բայց ես դժբախտարար ժառանգ չունեմ: Իմ միակ որդին՝ Ժորժը ոչ մի բանի պետք չէ: Նա մարմնով հիվանդ է, իսկ հոգով արդեն փչացած, ապականված, իսկ աղջիկս՝ աղքիկ է: Եկեք, որդի ամուսնացեք Թամարայի հետ, նա քեզ հավանում է, և դուք միասին հավասար կվայելեք իմ ժառանգությունը: Համաձայն եք:

— Ո՛չ:

Արտեմ Պետրովիչը ցնցվում է: Նրա լեզուն կաշկանդվում է, նա հագիվ կարողանում է արտասանել:

— Ինչո՞ւ:

— Որովհետև ոչ ես կարող եմ ձեր աղջկան բախտավորություն տալ և ոչ էլ նա ինձ: Իմ պահանջները կյանքից և ձեր աղջկա պահանջները երբեք չեն կարող հաշտվել: Մենք երկու արմատապես տարբեր շրջանի և տարբեր աշխարհայեցողության մարդիկ ենք:

— Ուրեմն դուք իմ և իմ աղջկա թշնամի՞ն եք:

— Արտեմ Պետրովիչ, թույլ տվեք ասել, որ մենք կոմունիստներս անձնական թշնամություն ասված բանն արհամարհում ենք: Մեր և ձեր միջի թշնամությունը կարող է լինել միայն և միայն դասակարգային: Ներեցեք, ես ուշանում եմ իմ գործից, ուրիշ ասելիք չունե՞ք:

Վեր է կենում:

— Ոչ, ես ասացի բոլորը, ինչ որ ուզում էի ասել: Չնայել և իմ առաջարկության մասին լավ մտածեցեք:

Խալիֆյանը գլուխ է տալիս և դուրս է գնում:

Արտեմ Պետրովիչը խորապես վիրավորված ընկղմվում է բազկաթռռի մեջ:

ՊԱՏԿԵՐ V

Ներս է մտնում Բարությանը: Նա դռան ետևից լսել է բոլորը:

— Նա դուրս եկավ այստեղից հեգնական ժպիտը երեսին, — ասում է Բարությանը, — ես գիտեմ ինչու: Կուզեի միայն գիտենալ, այդ բոլորից հետո էլ նրան պիտի պահես իր պաշտոնում:

— Այո՛, պիտի պահեմ, — պատասխանում է Արտեմ Պետրովիչը դրականորեն:

Բարությանի դեմքն արտահայտում է խորին դժկամություն:

ՊԱՏԿԵՐ VI

Քսանմեկերորդ նավթահորը

Ջրօրհների թաթախման գիշերն է: Հոր փորողները, լինելով քրիստոնյաներ, գնացել են երեկոն իրենց ընտանիքի հետ անցկացնելու: Վիշկաներում ոչ ոք չկա, երկու էլեկտրական լամպերը հագիվ փարատում են փայտաշեն բուրգի խավարը:

Դրսից վիշկայի դռները փակ են կողպեքով: Հեռվից երևում է մեկը, որ երեսը բաշլղով ծածկած է: Նա գողնովի մոտենում է վիշկային, հասնելով դռնակին, փորձում է բանալ, չի կարողանում: Փնտրում է և գտնում է մի քար, սկսում է կողպեքը կոտրել: Բավական ջանալուց հետո, կոտրում է և մտնում է վիշկայի ներսը:

ՊԱՏԿԵՐ VII

Ներսում մարդը նայում է աջ ու ձախ, գետնի վրա զանազան գործիքներ և երկաթի կտորներ է գտնում մեծ քանակությամբ: Նա դժվարությամբ վերցնում է նավթահորի կափարիչը, ձգում է մի կողմ: Նա մի քանի վայրկյան տատանվում է՝ անել, թե՞ ոչ: Մի վճռական շարժում է անում և կռանում է դեպի գետինը:

ՊԱՏԿԵՐ VIII

ՕՍՄԱՆՆ իր սենյակում

Օսմանն անհանգիստ է: Ուզում է քնել, չի կարողանում: Նա տրորվում է ոչխարի մորթուց կարած մուշտակի տակ, տախտակյա անկողնակալի վրա: Ո՞ր ժամն է արդյոք, Օսմանը նայում է իր գրպանի ժամացույցին:

Երկու ժամ 10 րոպե:

Օսմանը շտապով ոտքի է ելնում, դուրս է գալիս և իսկույն վերադառնում է:

— Նա դեռ չի վերադարձել, — ասում է ինքն իրեն, — չի՞նի թե մի բան է պատահել:

Օսմանի անհանգստությունը խալիֆյանի մասին է: Նա գիտե, որ ինժեները գնացել է մի հեռավոր հանք, որի վարիչը նրա բարեկամն է: Ինչո՞ւ այդքան ուշացավ Օսմանի սիրելի Տիգրան աղան: Օսմանը կապում է մեջքին իր անբաժան դաշույնը, վերցնում է գավազանն ու դուրս է գնում:

ՊԱՏԿԵՐ IX

Վիշկայի ներսում

Բաշլղավոր մարդը կատարել է իր սև գործը: Նա ձգում է հորի մեջ երկաթի վերջին կտորները և մտածում է.

— Թող այժմ խալիֆյանը մաքրի իր շատրվանը: Կտեսնենք ինչպես:

Նա ծածկում է նորից նավթահորի բերանը և շտապում է դուրս գալ վիշկայից:

ՊԱՏԿԵՐ X

Երկու շարք վիշկաների մեջ փողոցանման տարածություն: Բաշլավորը բաց է անում դեմքը: Էլեկտրական լամպարը լուսավորում է Աբայանին: Դեմ ու դեմ գալիս է Օսմանը: Չարմացում երկու կողմերից:

— Ո՞ր ես գնում Օսման, — հարցնում է Աբայանը:

— Գնում եմ Տիգրան աղային տուն բերելու: Դու ո՞րտեղից ես գալիս:

Աբայանը հեռանում է շուտով, Օսմանի հարցը թողնելով անպատասխան:

Օսմանը տարակուսանքով շարժում է գլուխն ու ճանապարհը շարունակում է:

ՊԱՏԿԵՐ XI

Հետևյալ օրը: ԽԱԼԻՖՅԱՆԻ գրասենյակը

Խալիֆյանը ծիսելով անց ու դարձ է անում: Բարությանը տեղեփոխով քաղաք՝ Մարկոզովին տեղեկանք է տալիս քսան ու մեկերորդ հորի մասին:

Աբայանն զբաղված է ինչ-որ գծագրությամբ: Բարությանը տեղեփոխը թողնում է: Վիճաբանություն փչացած հորի մասին: Խալիֆյանը չգիտե ում կասկածել: Բարությանը ենթադրում է, թե անկասկած նույն հարևան հանքատերն է փչացրել, որպեսզի նա շատրվան տալով չազդի հարևան հորերի արտադրության վրա:

— Իսկ ես համոզված եմ, որ բանվորներն են փչացրել համար քսանումեկերորդ հորը, գոչում է Աբայանը, ձեռք գրասեղանին զարկելով, նրանք չորս կործանված բանվորների վրեժն են կամեցել առնել:

Խալիֆյանը զայրանում է և բողոքում: Ներս է մտել Օսմանն ու կանգնել մի կողմում, մերթ ընդ մերթ գննող հայացքով Աբայանին նայելով: Նրա հայացքներն սկսում են Աբայանին ներվայնացնել:

— Ես վերադառնում եմ քաղաք, ի՞նչ ասեմ Արտեմ Պետրովիչին, — հարցնում է Բարությանը Խալիֆյանին:

— Ասացեք, որ կաշխատեմ մի քանի օրում հորը մաքրել, վերջացնել, թող չանհանգստանա:

Բարությանը գնում է: Նրան հետևում է Աբայանը, Օսմանի հեզնական հայացքն ուղեկցում է Աբայանին: Նա ծիծաղում է:

Խալիֆյանը զարմացած նայում է Օսմանին. — Ի՞նչ պատահեց, ինչ ու ես ծիծաղում:

— Չտեսա՞ր, Տիգրան աղա, ինչպես նա սարդնեց ու դողաց, երբ ես մտիկ էի անում նրա երեսին: Հիմա ինչո՞վ ասես, կարող եմ երդվել, որ քսանումեկերորդ հորը նա է փչացրել, քո օգնականը:

Խալիֆյանը, հանկարծ ինչ-որ հիշելով, մտածում է Օսմանի ասածի մասին:

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԹԱՄԱՐԱ մենակ, հեռո ԱՆՆԱ ԳԱՍՊԱՐՈՎՆԱ

ՊԱՏԿԵՐ I

Բարությանն Աննա Գասպարովնային պատմել է Արտեմ Պետրովիչի Խալիֆյանին արած առաջարկության և Խալիֆյանի մերժման մասին: Աննա Գասպարովնան էլ բոլորը պատմել է աղջկան, բացի Խալիֆյանի մերժումից: Հոր վարմունքն այնքան վիրավորել է Թամարայի ինքնասիրությունը, որ ահա երկու օր է, նա իր սենյակում փակված լալիս է ու անիծում իր ճակատագիրը:

Երեկո է, Թամարան տխուր ու մտազբաղ նստած է: Նա աշխատում է ընթերցանությամբ ցրել իր մտքերը, չի կարողանում: Գիրքը մի կողմ դնելով, վեր է կենում ու սկսում է անցուդարձ անել:

Ներս է մտնում Աննա Գասպարովնան զուգված ու զարդարված: Նա հագել է իր լավագույն զգեստն ու ամենաթանկագին գոհարները, նա պատրաստվել է կլուբ գնալու: Այսօր այնտեղ սեզոնի ամենաշքեղ երեկույթն է: Տեսնելով Թամարային տնային հագուստում, նա զայրանում է: Նա ցույց է տալիս իր բազկի պլատինե ժամացույցը: Երեկույթն արդեն սկսվել է:

Տաս ժամ և 20 րոպե

Թամարան գլուխը շարժում է բացասաբար: Նա չի ուզում գնալ այդ երեկույթին: Նրա գլուխը ցավում է, նա թույլ է, հիվանդ: Աննա Գասպարովնան հորդորում է նրան թողնել «հիմարությունները» գնալ: Նրա բացակայությունը կարող է թշնամիներին ուրախացնել, իսկ այդ Խալիֆյանն ով գիտե ինչեր կարող է երևակայել իր մասին:

— Գիտե՞ս, Թամարա, եթե ինձ հարցնես, կասեմ, որ Աբայանը այդ Խալիֆյանից հազար անգամ լավ փեսացու է: Զգիտես ինչ շիկ երիտասարդ է, просто прелесть.

Թամարան խորին զգվանք է արտահայտում:

Վերջապես մայրը կարողանում է համոզել նրան երեկույթ գնալու: Անփսային կանչելով, Թամարան սկսում է հագնվել:

ՊԱՏԿԵՐ II

Փառահեղ նվագախումբը կլուբի ընդարձակ սրահում: Բեմի վրա նվագ, երգեցողություն, դեկլամասիոն, ծափահարություններ, օվացիաներ, ծաղկեփնջեր և դափնյա պսակներ արտիստ ու արտիստուհիներին: Սրահը լեցուն է ծայրե ի ծայր, շատերը ոտքի վրա են, պատերի տակ: Կանայք մեծ մասամբ դեկոլտե են. տղամարդիկ ֆրակով են կամ սմոկինգով: Գոհարեղենի բացառիկ շռայլություն:

Պյոտր Արտեմիչը ֆրակով նստած է առաջին կարգում՝ իր բարեկամ հանքատերերի ու գործարանատերերի հետ: Աննա Գասպարովնան Թամարայի հետ նստած է երկրորդ կարգում: Մայրն ուրախ ու զվարթ է, աղջիկը տխուր, մտազբաղ: Երրորդ կարգում նստած են Բարուկայանն ու Աբայանը:

ՊԱՏԿԵՐ III

Կլուբի վեստիբյուլը: Սրահում նվագահանդեսը վերջացել է. հանդիսականները դուրս են գալիս վեստիբյուլ և ցրվում են աջ ու ձախ, սրահը դատարկելով, որպեսզի սպասավորներն աթոռները ժողովեն ու պարողների համար տեղ ազատեն: Աբայանը մոտենում է երկու իր հասակի երիտասարդների, որոնցից մեկը կրում է ցարական օֆիցերի համազգեստ, մյուսը ֆրակով է: Կարճ խորհրդակցություն երեքի մեջ: Երևում են Խալիֆյանը, Սանդրո Գուլաձեն, Ֆարման Մահմուդզադեն և Այոշա Չերնովը, բոլորն էլ պարզ հագած, այսինքն բաճկոններով: Ցարական ստան, բեղերը ոլորելով, մի սպառնալի հայացք է ձգում նրանց վրա: Չորսից ոչ ոք ուշադրություն չի դարձնում նրա վրա, միայն Գուլաձեն հեզկորեն ծիծաղում է:

ՊԱՏԿԵՐ IV

Սրահում պարերն սկսվել են: Պարողների մեջ է Աննա Գասպարովնան, չպարողների մեջ է Թամարան, որ այս կողմ նայելով Խալիֆյանին է փնտրում: Նա վճռել է անպատճառ հանդիպել ինժեներին և արհամարհանք ցույց տալ նրան: Նա մերժում է բոլոր երիտասարդներին, որոնք մոտենում են ու առաջարկում պարել, իսկ Աբայանի առաջարկը մերժում է ակնհայտ ատելությամբ: Մոտենում է Խալիֆյանը: Վայրկենաբար փոխվում է Թամարայի դեմքի արտահայտությունը: Նա մոռացավ իր վճիռը, նա ուրախ է: Նա կարծում է, թե Խալիֆյանը եկել է խնդրելու, որ իր հետ պարեն: Բայց Խալիֆյանը երեկույթ է եկել ոչ պարելու կամ զվարճանալու, այլ իր մի քանի ընկերների հետ տեսնվելու համար: Կարճ խոսակցություն Թամարայի և Խալիֆյանի մեջ, խանդի և ատելության զորավոր արտահայտություն Աբայանի կողմից, որ հեռվից նայել է: Խալիֆյանը հեռանում է, Թամարան նորեն տխրում է:

ՊԱՏԿԵՐ V

Նույն սրահը: Պարերը շարունակվում են: Այս անգամ պարում են արևելյան պարեր:

ՊԱՏԿԵՐ VI

Կլուբի սեղանատունը: Հանդիսականների մի մասն ընթրում է զատ-զատ սեղանների քով, խումբ-խումբ:

Մարկոզովների սեղանն սպասավորների առանձին ուշադրության առարկան է: Արտեմ Պետրովիչին սպասավորում է ինքը մետր-դ'օտելը:

Երևում է Խալիֆյանն իր երեք ընկերների հետ: Նրանք ազատ սեղան են փնտրում և դժվարությամբ են գտնում: Արտեմ Պետրովիչը Բարութջանին պատվիրում է Խալիֆյանին իր սեղանին հրավիրելու:

Խալիֆյանը ներողություն խնդրելով, մերժում է:

Նա չի ուզում իր ընկերներից բաժանվել: Մարկոզով ամուսիններն ու Բարութջանը վիրավորվում են: Թամարան դառնագին հանդիմանում է հորը, որ մի անգամ ևս իրեն ստորացրեց:

Երևում է Աբայանը: Աննա Գասպարովնան, հակառակ Թամարայի ցանկության, սպասավորին ուղարկում է նրան իր սեղանին հրավիրելու: Աբայանը քննող ժպիտը երեսին գալիս նստում է Աննա Գասպարովնայի մոտ: Նա շոյված է, մի քանի հաղթական հայացքներ է ձգում Խալիֆյանի սեղանի ուղղությամբ: Ոչ Խալիֆյանը, ոչ նրա ընկերներն ուշադրություն չեն դարձնում: Նրանք խորապես զբաղված են խոսակցությամբ:

Երևում է Ժորժը սմուկինգով: Նա հարբած չէ, բայց գունատ է ու այլայլված: Նա մի կողմ է կանչում Բարութջանին և փող է խնդրում, ստանում է և իսկույն չքանում:

Բարութջանն իր վիճակով գոհ է: Աննա Գասպարովնան միանգամայն հափշտակվել է Աբայանով: Ուրախ է, որ այդպես շուտ և այդպես դուրին ազատվեց ձանձրալի սիրուհուց:

Արտեմ Պետրովիչն զբաղված է ընթերիքով, ոչնչով չի հետաքրքրվում: Խմում է քիչ, ուտում է շատ, գալլի ախորժակով, առանց վայրկյան դադար առնելու:

Թամարան տառապում է բարոյապես: Նրան խորապես վիրավորում ու ամոթ է պատճառում մոր սիրաբանությունն Աբայանի հետ և հոր անտարբերությունը: Նա ընթերիքին չի մասնակցում, հակառակ Բարութջանի թախանձանքներին: Նա ախորժակ չունի, նրա գլուխը ցավում է. նա հիվանդ է: Նա վեր է կենում սեղանից: Նրան հետևում են մյուսները: Աննա Գասպարովնան, Թամարայի պահանջով, Աբայանին թույլ չի տալիս իրենց ուղեկցելու: Բարութջանն է ուղեկցում: Նրանք դուրս են գնում:

Աբայանը մնում է: Նա իրեն զգում է անարգված Խալիֆյանի և նրա ընկերների աչքում:

ՊԱՏԿԵՐ VII

Գլխավոր սրահում արևելյան պարերը վերջացել են: Սկսվել են նորեն եվրոպական պարերը: Սրահը հետզհետե դատարկվում է:

ՊԱՏԿԵՐ VIII

Սեղանատանը: Աբայանի հրամանով սպասավորները մաքրել են Մարկոզովների սեղանը. նա դեռ չի ընթերել, զբաղված լինելով Աննա Գասպարովնայով: Նա վճռել է մինչև լույս քեֆ անել: Գալիս են նրա երեք բարեկամներն ու գաղափարակիցները:

Գալիս է արևելյան երաժշտախումբը և նստում է կից սեղանի քով:
Պատրաստվում են նվագելու:

ՊԱՏԿԵՐ IX

Թղթախաղի սրահում: Մի քանի խաղասեղաններ: Ժորժը բակարայում տանուլ է տվել վերջին ռուբլին, բայց չի ուզում վեր կենալ: Նա դրամ է խնդրում մեկից, մյուսից, ոչ ոք չի տալիս: Նրան առաջարկում են ազատել իր տեղը, որ մի ուրիշը նստի: Նա մերժում է: Ոտքի վրա եղողներից մեկը կոպտաբար բռնում է նրա թևից, բարձրացնում է: Նա դիմադրում է, կռվում է, բռնցքահարում: Ընդհանուր ծաղր ու ծիծաղ: Երևում է Բարուլչյանը և, ժորժի թևից բռնած, նրան տանում է բուֆետ:

ՊԱՏԿԵՐ X

Սեղանատանն ընթրիքը շարունակվում է: Սեղանները դատարկվում են ընթրողներից և նորեն լցվում: Անփոփոխ են միայն խալիֆյանի և Աբայանի սեղանները: Երկու սեղանների մեջ կա ազատ տարածություն:

Խալիֆյանի սեղանն ուտել խմելը վերջացրել է, միայն խոսակցությամբ է զբաղված: Դեմքերի արտահայտությունը լուրջ է և խորհրդավոր:

Աբայանի սեղանը շարունակում է ուտել, մանավանդ խմել, ծիծաղել, քրքջալ, ամեն կերպ աշխատում է իր վրա դարձնել խալիֆյանի և ընկերների ուշադրությունը: Մի բան, որ չի հաջողվում:

Բաժակը շամպայնով լեցնելով, ոտքի է կանգնում Աբայանի սեղանակիցներից մեկը, ճառ է ասում ազգասիրական բովանդակությամբ: Նա հարբած է՝ բայց ասելիքը գիտե, միայն կակազում է: Ճառը նա ավարտում է այս խոսքերով.

— Կորչի սոցիալիզմը, կեցցե հայրենասիրությունը: Նրա ընկերները, ոտքի ելնելով, կրկնում են նույնը և բաժակները դատարկում :

Դարձյալ խալիֆյանն ու իր ընկերներն անուշադիր են: Միայն Գուլաձեն է, որ հեզնորեն ժպտում է: Մի քանի վիրավորական ակնարկներ և հայացքներ Աբայանի սպա ընկերոջ կողմից: Գուլաձեն գրգռվում է:

Խալիֆյանը, զգալով, որ կարող է սկանդալ տեղի ունենալ, կանչում է սպասավորին, վճարում է ընթրիքի փողը և վեր է կենում:

Հարբած ճառախոսն այդ սառնասրտությունից ավելի բորբոքվում, գոռում է.

— Հայ ազգի թշնամի սրիկաներ, դուք փախչո՞ւմ եք...

Գուլաձեն չկարողանալով այլևս իրեն զսպել, կայծակի արագությամբ հարձակվում է ճառախոսի վրա և ապտակում նրան: Հարձակումը կատարվում է այնքան անսպասելի և այնքան արագ, որ խալիֆյանը ժամանակ չի ունենում կատաղած ընկերոջը զսպելու:

Խայտառակություն ամբողջ սեղանատանը: Միջամտում են սպասավորները և կողմնակի մարդիկ:

Խալիֆյանին հաջողվում է Գուլաձեին դուրս տանել:

Ապտակված ճառախոսը գոռում է.

— Սպասիր, սրիկա, այս ապտակը քեզ վրա շատ թանկ կնստի:

Ամբողջ տեսարանի ընթացքում Աբայանը ձևացրել է, թե ոչ մի մասնակցություն չունի իր ընկերների սարքած սկանդալի մեջ:

ՊԱՏԿԵՐ XI

Կլուբի սանդուղքը: Իջնում են երեկույթի հանդիսականները: Բազմության մեջ երևում է նաև Խալիֆյանն իր ընկերներով: Խալիֆյանը Գուլաձեի թևն առած, աշխատում է հանգստացնել նրան: Երևում է Աբայանն իր ընկերներով: Ապտակի արժանացածը սպառնալի շարժումներ է անում: Երեւում է Բարուլեյանը, որ հարբած ժորժին իջեցնում է սանդուղքով:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ I

Քսանումեկերորդ վիշկայի մեջ

Հոր փորողներն աշխատում են մաքրել փչացած հորը: Գործը ղեկավարում է Խալիֆյանը, բանվորներին խրախուսելով: Բուռն ջանքերից հետո շտանգներով դուրս են բերում ներս ձգված առարկաներից մեկը: Ընդհանուր ցնծություն: Խալիֆյանն ուրախանում է: Գալիս է Բարուլեյանը: Մի բանվոր ցույց է տալիս դուրս բերված առարկան: Բարուլեյանն արհամարհական շարժում է անում: Նրա միտքն զբաղված է երեկոյան սկանդալով: Խալիֆյանն ուշադրություն չի դարձնում նրա վրա: Բարուլեյանն այդ անուշադրությունից վիրավորված՝ հեռանում է, մի կատաղի հայացք ձգելով Խալիֆյանի վրա: Այդ հայացքը շարժում է բանվորների ծիծաղը:

ՊԱՏԿԵՐ II

Գրասենյակում

Դավադիր մտքերը Մարտիրոս Աբայանին զրկել են քնից ու հանգստությունից: Գիշերվա իր հորինած սկանդալից հետո նա չի գգում խղճի խայթ, զգացման ոչ մի նշույլ: Ընդհակառակը՝ նա իրեն է համարում վիրավորված և նրա հոգին տառապում է վրիժառության թույլից: Նրա հոգեկան հավասարակշռությունը

խանգարված է ոչ այնքան ընկերոջ, իր գաղափարակցի կրած վիրավորական ապտակից, որքան խալիֆյանի սառնությունից և նրա հրապարակային արհամարհանքից: Նա համոզված է, որ այսօր-վաղը վիրավորված ընկերը կլուծի իր վրեժը և կլուծի ամենայն դաժանությամբ: Բայց խալիֆյա՞նը: Մի՞թե նա պիտի մնա անպատիժ և հրճվի իր արհամարհանքով: Ոչ, այդ չպիտի լինի, այդ անկարելի է...

— Նա ինձ մարդասպան անվանեց, ինչո՞ւ պիտի ես լռեմ:

ՊԱՏԿԵՐ III

Ներս է մտնում Բարությունը: Նա ևս գայրացած է խալիֆյանից, որի հպարտությունը Մարկոզովի և իր վերաբերմամբ նրա աչքում հավասար է ոճիրի: Բացի այդ, նրան անհունորեն վիրավորել է բանվորների միահամուռ ծիծաղը, որը վերագրում է խալիֆյանի թելադրությանը:

— Աբայան, — ասում է նա, շուտով կմաքովի քսանումներորդ համարը, խալիֆյանը կունենա ֆանտան, ի՞նչ օգուտ դրանից ինձ ու քեզ: Նա գառ է խոտի վրա նստած, մի՞թե նրան թողնել այնտեղ:

— Խալիֆյանը կոմունիստ է ու խռովարար, այսքանը բավական է մեզ:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել դրանով, մատնել նրան ժանդարմերիայի՞ն:

— Թեկուզ այդ:

— Բայց Արտեմ Պետրովիչը չի ուզում այդ մասին լսել անգամ, թեև բոլոր հանքատերերն այդ են պահանջում:

— Արտեմ Պետրովիչը երևակայում է, թե գտել է մի ադամանդ, որին չի կարող փոխարինել ոչ մի ինժեներ: Բայց չէ՞ որ, բացի մատնությունից, կա մի ուրիշ, ավելի արմատական միջոց չարիքից ազատվելու համար:

— Ո՞րն է այդ միջոցը:

— Լռենք, նա գալիս է:

ՊԱՏԿԵՐ IV

Ներս է մտնում խալիֆյանը: Նա ուրախ է. գործն ընթանում է հաջող, շուտով հորը բոլորովին կմաքովի, նա այդ ասում է ինքն իրեն, առանց որևէ ուշադրություն դարձնելու Բարությանի և Աբայանի վրա: Երկու դավադիրները խորհրդավոր ժպիտ են փոխանակում:

Գալիս է Արտեմ Պետրովիչը: Զժնող, գլխի խոնարի թեքում Աբայանի կողմից, անտարբեր բարև խալիֆյանի կողմից: Հագիվ հանքատերն սկսել է խալիֆյանին հարցնել մաքրվող հորի մասին, շտապ քայլերով ներս է մտնում մի բանվոր և հայտարարում է.

— Զսանումներորդ նավթահորը բոլորովին մաքրվեց:

Արտեմ Պետրովիչն ուրախությունից գրկում ու համբուրում է Խալիֆյանին:
Բարությանն անտարբեր է: Աբայանը նախանձից ու չկամությունից շրթունքներն
է կրծոտում: Խալիֆյանը բարի լուր բերողին պարգևում է գրպանում ունեցած
բոլոր թղթադրամները: Բանվորը դուրս է վազում ուրախացած:

— Շնորհակալ եմ, ապրես, որդի, բայց բանվորիդ շատ փող տվեցիր:

— Մի՛ անհանգստացեք, Արտեմ Պետրովիչ, ես իմ գրպանից տվեցի:

Բարությանն ու Աբայանն ուզում են Խալիֆյանին շնորհավորել: Խալիֆյանը չի
ընդունում և, դավադիրների պարզած ձեռքերն օդի մեջ թողնելով, շտապում է
դուրս գալ:

ՊԱՏԿԵՐ V

Փողոցում, գրասենյակի մուտքի առջև սպասում է Մարկոզովի փառահեղ կառքը:
Կողի վրա նստած հաստափոր թաթար կառապանը դժվարությամբ է զսպում
կատաղի ձիերին: Գրասենյակից դուրս է գալիս Արտեմ Պետրովիչն ուրախ ժպիտը
երեսին: Նրան ուղեկցում է Բարությանը չարացած դեմքով: Երևում է Աբայանը
գլխաբաց: Ստրկահոգի ծառայի պատրաստակամությամբ նա օգնում է Արտեմ
Պետրովիչին կառք նստել: Կառքը սլանում է: Աբայանը երկար ժամանակ նայում է
նրա ետևից նախանձով:

ՊԱՏԿԵՐ VI

Զսանումներորդ նավթահորի վրա: Խալիֆյանն իր փողով պարգևատրում է հոր
փորող բանվորներին, ընկերաբար և ուրախ զրուցելով նրանց հետ: Հիացում և
շնորհակալություն բանվորների կողմից:

ՊԱՏԿԵՐ VII

Աբայանը գրասենյակում տանջվում է նախանձից և ատելությունից դեպի
Խալիֆյանը:

ՊԱՏԿԵՐ VIII

Բարությանն իր առանձնասենյակում թեյ է խմում: Նրան ծառայում է մի պառավ
աղախին: Ներս է մտնում Աբայանը և հայտարարում է, թե իր ժողոված
տեղեկությունների համաձայն, վաղը չէ մյուս օրը գործադուլն սկսվելու է: Նա
ցույց է տալիս Բարությանին գործադուլի լոզունգը:

ԱՌԱՋԻՆ. — Նոր բանվորական կացարաններ առողջապահական կանոնների
պահանջների համաձայն:

ԵՐԿՐՈՐԴ. — Աշխատավարձի հավելում երեսուն տոկոսով:

ԵՐՐՈՐԴ. — Գիշերային աշխատանքի կրկնավարձ:

Նա ավելացնում է, թե որոշված է, եթե հանքատերերն այս երեք պահանջներից որևէ մեկը չկատարեն՝ այդ կնշանակի, թե բանվորները վիշկաներն այրելու են, նավթահորերը փչացնելու և այլն, և այլն:

— Նրանք կարող են և՛ սպանություններ գործել:

Վերջին հայտարարությունը Բարությանին սարսափեցնում է: Անկասկած, ամենից առաջ նրան կսպանեն:

Նրանք խորհրդակցում են ի՞նչ պիտի անել: Որոշում են իսկույն և եթե հանքատերերին ժողովի հրավիրել և խորհրդակցել:

— Առանց Արտեմ Պետրովիչի մասնակցությամբ, — պահանջում է Աբայանը:

— Այո՛, առանց Արտեմ Պետրովիչի, — համաձայնում է Բարությանը:

Նա վերցնում է տելեֆոնի փողը և խոսում է հանքատերերի հետ:

ՊԱՏԿԵՐ IX

ՆՈՒՅՆՔ և մի խումբ հանքատերեր

Լուրջ խոսակցություն: Տաք վիճաբանություն: Բարությանն ու Աբայանը պնդում են, թե այժմ այլևս չպիտի բավականանալ ոստիկանությանն զգուշացնելով, թե պետք է չարիքի գլխավոր արմատը ոչնչացնել, այն է բանվորությունը գրգռողներին: Բավական է մեկին կամ երկուսին տեռորի ենթարկել, մյուսները կլռեն և բանվորությունը խելքի կգա: Աբայանը, ձեռքը կրծքին զարնելով, երդվում է առաջին տեռորը գործադրել: Դրա համար նրա կուսակցությունն ունի հատուկ մարդիկ, միայն դրամ է պահանջվում:

Բոլոր ներկա եղողները տալիս են մի գումար Աբայանին: Ժողովը ցրվում է:

ՊԱՏԿԵՐ X

Նույն օրը գիշերով: Աբայանն իր սենյակումն է: Նա անհամբեր սպասում է հյուրերին և ստեպ-ստեպ նայում է ժամացույցին: Նրա դեմքը վճռական է, ձևերն ու շարժումներն սպառնալի: Ներս են մտնում երկու անհայտներ, զինված դաշույններով ու ռևոլվերներով: Նստում են առանց Աբայանի հրավերին սպասելու, մեկն աթոռին, մյուսը սեղանի վրա: Կարճատև խոսակցություն: Աբայանը դնում է սեղանի վրա մի գումար: Սեղանի վրա նստածն շտապում է դրամը գրպանը խոթել: Մյուսը հարցնում է.

— Մնացյա՞լը:

— Գործը կատարվելուց հետո:

— Գործը կկատարվի 24 ժամում: Հյուրերը գնում են ուրախ տրամադրությամբ:

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ I

Բարությանն իր սենյակում: Մտածում է:

«Այս գիշեր նրա հաշիվը կվերջացնեն, ես այս գործում անմեղ եմ, ընդհանուրի շահն է պահանջում նրա մահը: Մենք կազատվենք մի մեծ չարիքից, գործադուլը կխափանվի: Ես այս գործում անմեղ եմ»:

ՊԱՏԿԵՐ II

Խալիֆյանն իր ննջարանում: Մերկ պառկած է անկողնում, քունը չի տանում, ինչոր անբացատրելի անհանգստություն ունի: Վերցնում է անկողնակալի մոտ դրած սեղանիկից մի գիրք, փորձում է կարդալ, չի կարողանում: Նայում է սեղանիկի վրա դրած ժամացույցին:

2 ժամ 30 րոպե

Ինչ որ ձայն է լսվում: Ականջ է դնում: Ցնցվում է: Արագությամբ վեր է կենում, շտապով հագնում է պանթալոնը: Նորեն ձայն, դարձյալ ցնցում: Մոտենում է լուսամուտին, նայում է: Դուրսը խորին մթություն է: Ոչինչ չկա: Հանգստանում է, պառկում է:

ՊԱՏԿԵՐ III

Պատշգամբի վրա, Խալիֆյանի սենյակի առջև: Երկու անհայտները մոտեցել են ննջարանի դռներին, ուզում են բանալ, չեն կարողանում, երկու անգամ զարկում են դռներին:

ՊԱՏԿԵՐ IV

Խալիֆյանը լսել է բախման ձայնը: «Ո՞վ է» հարցնում է, պատասխան չի ստանում, տատանվում է՝ բանալ դռները, թե՞ ոչ: Վճռում է բանալ: Վերցնում է բարձի տակից ռևոլվերը, մոտենում է ու բաց է անում դուռը: Վայրկենաբար երկու անհայտները հարձակվում են նրա վրա, աշխատում են տապալել: Հուսահատական ընդդիմադրություն:

ՊԱՏԿԵՐ V

Օսմանն իր սենյակում անհանգիստ է: Նա պառկած է հագուստով: Նրան թվում է, թե ինչ-որ ձայներ, ինչ-որ շշուկ է լսում: Նա վեր է կենում լուսամուտից դուրս նայում: Մթություն: Վերջապես, նա գգում է, որ աղմուկը Խալիֆյանի սենյակից է գալիս: Բարձի տակից վերցնում է դաշույնը, դուրս է վազում:

ՊԱՏԿԵՐ VI

Կռիվը Խալիֆյանի և անհայտների մեջ: Խալիֆյանի աջ ձեռքը կաշկանդված է, չի կարող կրակել: Նա դիմադրում է ձախ ձեռով: Սրան տապալում են: Երկուսից մեկը դաշույնը շողշողացնում է նրա կրծքի վրա: Վրա է Յասնում Օսմանը և մի հարձակո՞ղ տապալում է մեկին: Բռնում է մյուսի կոկորդից: Խալիֆյանը ոտքի է ելնում: Նա վիրավորված է աջ թևից, բայց ուժերը չեն սպառվել: Հուսահատական կռիվ չորս հոգու մեջ:

ՊԱՏԿԵՐ VII

Լուսաբաց է: Չարագործները հաղթվել են: Պարաններով կապոտված ընկած են հատակի վրա, երկուսն էլ վիրավոր: Օսմանը կապել է Խալիֆյանի վերքը: Նա ինքն էլ վիրավորված է ոտքից: Խալիֆյանը գունատ և ուժասպառ նստած է աթոռի վրա, խորը մտածողության մեջ: Նրա քով սեղանի վրա, դրված են հարձակվողների զենքերը, երկու մաուզեր և երկու դաշույն: Նա առողջ ձեռով վերցնում է դաշույններից մեկը, նայում է փղոսկրյա դաստակին և կարդում է.

— Մահ հայ ժողովրդի թշնամիներին:

Խալիֆյանը դաշույնը դնում է սեղանի վրա և գլուխը թախծորեն շարժելով ասում է.

— Թշվառներ, շուտով կերևա, թե ով է հայ ժողովրդի թշնամին և ով է բարեկամը:

Օսմանը մերկացրած դաշույնը ձեռում կանգնած է կալանավորվածների գլխի կողմ և թախանձում է Խալիֆյանին, թույլ տա «շուն շան որդիներին շանսատակ անելու»:

Խալիֆյանը գլուխը բացասաբար շարժում է:

Օսմանն առաջարկում է թույլ տալ նրանց ոստիկանությանը հանձնելու:

Խալիֆյանը դարձյալ գլուխը շարժում է բացասաբար:

— Օսման, այս թշվառները մեղք չունեն: Մեղավորը նրանց ուսուցիչներն են: Արձակիր նրանց, թող գնան:

Օսմանը խորին դժկամությամբ դաշույնը պատյանն է դնում, արձակում է կալանավորներին և մի քանի աքացի տալով, դուրս է վռնդում նրանց:

ՊԱՏԿԵՐ VIII

Քսանմեկերորդ հորը

Նավթային զորեղ շատրվան: Բազմաթիվ բանվորներ խալիֆյանի օգնությամբ մի տեղ առու են փորում Նավթային հեղեղի տակ, մյուս տեղ փայտյա ծածկույթ են շինում շատրվանի կատաղի ժայթքումը կանոնավորելու համար: Քաղաքից եկել է հետաքրքրվողների հոծ բազմություն: Հեռու, վիշկաների արանքում երևում է կառքերի շարքը: Եկել է Արտեմ Պետրովիչն ամբողջ ընտանիքով: Երևում է Բարուքյանը: Աբայանը բացակա է: Աննա Գասպարովնայի աչքերը նրան են որոնում: Թամարայի հայացքները հետևում են խալիֆյանին, որ իր վիրակապով ռոմանտիկ հրապույր է ստացել: Օսմանը կաղալով հետևում է խալիֆյանին ամենուրեք: Արտեմ Պետրովիչը երջանիկ ժպիտը երեսին շնորհավորումներ է ընդունում: Ժորժը հիացումից ուստոստում է: Անֆիսան բարեկամաբար ժպտում է նրան: Արդեն նրանք մտերմացել են:

ՊԱՏԿԵՐ IX

Հետևյալ օրը: Ծածկույթը շինված է: Շատրվանը շարունակվում է, բայց ժայթքող նավթն այլևս չի բարձրանում: Չարնվելով ծածկույթին նա հանդարտ հոսում է դեպի շուրջը փորված պահեստները և ավելացնում է Արտեմ Պետրովիչ Մարկոզովի հարստությունը: Բանվորներն աշխատում են արյուն քրտինքի մեջ: Միայն խալիֆյանն է, որ մտածում է նրանց մասին: Նա տխուր ու մռայլ նայում է նրանց և գլուխը շարժում է խորհրդավոր:

— Օրական երեք հարյուր հազար փութ և բոլորը մի մարդու գրպանի համա՞ր, — ո՛չ, ո՛չ, պետք է բոլորը խլել, բոլորը տալ իսկական տիրոջը — բանվորությանը: Եվ կխլենք, ես խորապես համոզված եմ...

ՊԱՏԿԵՐ X

Մարկոզովների բնակարանը կահավորված է նույնչափ հարուստ, որչափ սալոնը, միայն տարբեր ոճով: Խորքում աջ և ձախ լուսամուտներ, որոնց միջև լայն դռներ, որ տանում են դեպի փողոցի կողմի պատշգամբը: Մի դուռ աջ պատի մեջ, որ տանում է դեպի սեղանատուն: Այդ դուռը բաց է, երևում է ճաշի պատրաստ սեղանը և նրա քով աշխատող Անֆիսան: Մի ուրիշ դուռ ձախ պատի մեջ, դեպի նախասենյակ:

Արտեմ Պետրովիչը մեծ շատրվանի առթիվ ճաշի է հրավիրել մի շարք հանքատերերի և գործարանատերերի: Ընդունարանը հետզհետե լցվում է հյուրերով, որոնք գալիս են ձախ կողմի դռնով:

Արտեմ Պետրովիչը երջանիկ է անսահման: Նա սպասում է Տիգրան խալիֆյանին, որին համարում է օրվա հերոսը: Նա գնել է մի ոսկյա ծխախոտաման, ադամանդներով վերնագրել է տվել խալիֆյանի անուն-նվերը, իսկ իր անունը վար և մտադիր է այսօր ճաշի ժամանակ հանդիսավոր կերպով նվիրել նրան: Նա ոսկե տուփը ցույց է տալիս հյուրերին, որոնք արտահայտում են իրենց հիացմունքը և գովում են երջանիկ նավթարդյունատերի բարությունն ու վեհանձնությունը: Թող

այսուհետև էլ չար մարդիկ չաղաղակեն, թե կապիտալիստը չգիտե վարձատրել տաղանդն ու աշխատանքը:

Աննա Գասպարովնան անհանգիստ է: Աբայանն ուշանում է: Թամարան ուրախ է այսօր առաջին անգամ: Վերջապես, նա պիտի հաճույք ունենա Տիգրան Խալիֆյանի հետ մի ուրախ սեղանի քով ճաշելու և կարող է ջարդել նրա սրտի սառույցը: Նա ստեպ-ստեպ նայում է թևի ժամացույցին: Նա մի քանի վայրկյան ևս, և ահա ձախ դռների մեջ երևում է Խալիֆյանը: Ընդհանուր զարմացում: Օրվա հերոսը հանդիսավոր ճաշկերույթին եկել է աշխատանքի նավթաթաթախ և մրոտված հագուստով, վիրավոր ձեռքը կրծքին կապած: Ավելի մեծ զարմացում, երբ նրա ետևից ներս է մտնում կաղեկաղ Օսմանը և կանգնում է դռան առջև: Այնուամենայնիվ հյուրերի մի մասը ծափահարում է. Խալիֆյանն անտարբեր է դեպի ծափերը, մի քանի քայլ առաջ է շարժվում և ասում է.

— Արտեմ Պետրովիչ, դուք ինձ հրավիրել եք ճաշի: Շնորհակալ եմ: Բայց թույլ տվեք ասելու, որ ես եկել եմ իմ վերջին հրաժեշտը տալու: Ես հրաժարվում եմ իմ պաշտոնից:

— Հրաժարվո՞ւմ ես... Հագիվ կարողանում է արտասանել Արտեմ Պետրովիչը:

Թեթև իրարանցում հյուրերի մեջ:

Շտապ քայլերով ներս է մտնում Աբայանը և հայտարարում է.

— Ամբողջ բանվորությունը գործադուլ հայտարարեց: Սև քաղաքի բանվորությունը գալիս է քաղաք: Ահա, նայեցեք:

Նա ետ է ձգում խորքի դռների վարագույրը: Բոլորը նայում են դեպի փողոց և սարսափահար ետ են կանգնում : Խալիֆյանը, բռնելով Օսմանի թևն, ասում է.

— Գնանք, Օսման, միանանք մեր ընկերներին:

Գնում են:

Թամարան, ուշաթափվելով, ընկնում է Անֆիսայի գիրկը:

Արտեմ Պետրովիչը և բոլոր հյուրերը գունատվում են:

ՎԵՐՋ